

Z minulosti rodu Galandovcov

Zdenko Ďuriška

Pôvod rodu

Mestečko Turčiansky Svätý Martin sa až do druhej polovice minulého storočia ničím nelíšilo od ostatných turčianskych, ba ani slovenských miest. Patril mul azda len jediný primát, bolo totiž najmenším župným mestom rakúsko-uhorskej monarchie. Až po roku 1861, resp. 1863, keď jeho predstavitelia prijali memorandové zhromaždenie a Maticu slovenskú, vstúpilo do našich dejín a stalo sa centrom národno-vedomovacích snáh. Umožnili to najmä národné, spoločenské a kultúrne pomery, ktoré vytvárali martinskí mešťania. Stáročia ich reprezentoval volený mestský úrad na čele s richtárom a prísaznými, resp. boženíkmi a v týchto funkciách sa striedali členovia niekoľkých rodov či rodín, medzi ktoré patrili i Galandovci.

Historička a martinská rodáčka Anna Horáková-Gašparíková videla pôvod Galandovcov vo valašskej kolonizácii.¹ Naš dnešný pohľad do minulosti tohto rodu však nesiahá až tak hlboko a opiera sa o poznatky, ktoré sme získali z archívnych materiálov, najmä z cirkevných matrik, písomností fondu Turčianskej župy v Štátnom oblastnom archíve v Bytči a fondov Mestečka Martin a cechov v Martine v Štátnom okresnom archíve v Martine.

Najstarší daňový súpis Martina, ktorý pochádza z roku 1557 a obsahuje mená sedemdesiatich siedmich obyvateľov Martina a Riadku,² Galandovcov ešte neuvádza. Nezapísali ich ani do prvého urbárskeho súpisu Martina v roku 1637. S ich menom sa stretávame až v ďalšom urbárskom súpise z roku 1699.⁴ Zdá sa teda, že do Martina prišli až v druhej polovici 17. storočia, no tento predpoklad bude ešte potrebné overiť ďalším archívnym výskumom. Martinčania sa v 17. storočí zaoberali temer výlučne poľnohospodárstvom, remeslá sa tu začali rozvíjať len neskôr a aj to len ako doplnkové zamestnanie. Majetnejší sedliaci mali domy, polia i lúky, chudobnejší želiari len dom so záhradou. Všetci, okrem niekoľkých zemanov, boli poddanými rodu Révaiovcov.

Urbársky súpis z roku 1699 uvádza Jána Galandu, ktorý hospodáril na štvrtinovej krivdovskej usadlosti. Tento údaj potvrdzuje portálny súpis z roku 1709 a aj ďalšie daňové písomnosti. Galandovci sa vždy hlásili k evanjelickému náboženstvu. Jeden z hlavných prameňov nášho príspevku predsta-

vujú cirkevné matriky. Z Martina sa zachovali od roku 1718, staršie pravdepodobne zhoreli pri veľkom požiari v tomto roku. Sú to, pravdaže, matriky katolícke, ale až do vydania Tolerančného patentu v roku 1781 do nich zapisovali aj evanjelikov. Evanjelické matriky sa zachovali až od roku 1784, keď bol obnovený tunajší evanjelický cirkevný zbor. Podľa matričných záznamov najstarší známy člen rodu Galandovcov Ján, uvedený aj v spomenutom urbárskom súpise, zomrel v roku 1721 vo veku 80 rokov. Narodil sa teda okolo roku 1641. Jeho manželka Judita zomrela až v roku 1742 ako stoštyriročná. Rodinné hospodárstvo prevzal po otcovej smrti ich syn Ján. Feudálnym zemepánom jeho štvrtinovej usadlosti bola v roku 1745 vdova po bývalom županovi Čongrádskej stolice Michalovi Révaiovi.⁶ Ján Galanda ml. už pôsobil v mestskom úrade, volievali ho za prísazného a napokon v roku 1738 i za richtára.⁷ Zomrel v roku 1757 vo vysokom veku 90 rokov a jeho sedemdesiatročná manželka Zuzana ho prežila len o jeden rok.

Mali dvoch synov Andreja a Juraja, ktorí si rodinný majetok rozdelili na polovice. Podľa veku uvedeného v matričných zápisoch o ich úmrtí sa Andrej narodil okolo roku 1695 a Juraj až okolo roku 1717. Je teda pravdepodobné, že mali aj ďalších súrodencov, ktorí zomreli v detskom veku alebo to boli sestry, ktoré sa vydali a v matrikách sú uvádzané pod menami svojich manželov. Ak sú matričné údaje spoľahlivé, Jánova manželka Zuzana nemohla byť matkou jeho staršieho syna Andreja, pretože bola približne v jeho veku. Môžeme preto predpokladať, že bola Jánovou druhou manželkou. Mladší syn Juraj zomrel štyridsaťpäťročný a zanechal manželku s tromi dcérami, trojročným synom a tri mesiace po jeho smrti sa narodila ešte dcéra Mária. Jeho vdova Zuzana, rodená Hanulová, sa po troch rokoch vydala za Martina Valaštiku, ktorý takto získal polovicu bývalého galandovského majetku.⁸ Juraj jediný syn Ján sa vyučil za krajčír, v roku 1780 ho prijali do cechu a v nasledujúcom roku sa oženil so Zuzanou Machníkovou. Neskôr z Martina pravdepodobne odišiel, pretože jeho stopy sa tu strácajú. Dcéry Mária a Žofia, vydatá Vančová, zomreli pravdepodobne v detskom a mladom veku, pretože v roku 1791 sa ako dedičky Juraja Galandu spomínajú len dve dcéry, Zuzana, vydatá Hillová, a Katarína, vydatá Števdová.¹⁰

Rod krajčírov

Starší syn Jána Galandu Andrej sa v roku 1721 oženil s dcérou mestského mlynára Katarínou Valaščíkovou. Za svedkov si pozvali Jána Tomaškoviča a Michala Milca. Údaj o ich sobáši z 9. novembra 1721 v martinskej katolíckej matrike je aj najstarším matričným zápisom o Galandovcoch. Radosť mladomanželov však zatienila smrť starého otca Jána Galandu, ktorého pocho-

vali 12. novembra 1721. Andrej Galanda hospodáril na štvrtinovej galandovskej usadlosti, ktorú si neskôr rozdelil s mladším bratom Jurajom. Jej feudálnym vlastníkom sa stal najstarší syn Michala Révaia Mojžiš Révai, ktorý mal spomedzi Révaiovcov v Martine najmenšie majetky. Aj Andreja Galandu volievali za prisažného, prvý raz sa v tejto funkcii spomína v roku 1724,¹¹ posledný raz ešte v roku 1775. V roku 1734, teda ešte pred svojím otcom, sa stal martinským richtárom.¹² Boli to ťažké roky, v ktorých Martinčania viedli dlhé urbárske spory s Révaiovcami. Z titulu svojej funkcie sa na nich musel zúčastniť aj Andrej Galanda¹³ a za jeho pôsobenia v mestskom úrade sa robilo aj nové rozdelenie martinského chotára v roku j 1771. Mal veľkú rodinu, narodilo sa mu deväť detí, z ktorých sa dospelosti dožili tri dcéry Zuzana, Katarína a Anna a štyria synovia Ján, Eliáš, Andrej a Michal. Dcéry sa vydali, Zuzana za Mateja Ďarmeka, Katarína za Juraja Švehlu a Anna za Andreja Marčeka. Veľká rodina však znamenala aj veľké starosti. Najmä, keď deti začali dorastať, bolo potrebné postarať sa o ich zabezpečenie. Dcéry dostali výbavu a pravdepodobne i výplatok z majetku, ktorý zostal synom. Pravda, všetkých štyroch by neuživil, a preto troch dal otec na remeslo a rodinné hospodárstvo prevzal syn Eliáš. Všetci traja synovia sa vyučili za krajčirov. Andrej Galanda zomrel osemdesiatročný v roku 1775 a manželka ho prežila ešte o desať rokov. Obidvoch doopatrovala nevesta Zuzana, no Katarína Galandová zomrela u syna Jána.

Andrejovým najstarším synom bol Ján, ktorý sa narodil v roku 1732. Vyučil sa za krajčira a keď v roku 1761 zaplatil 20 denárov „od zbierky“, 10 zlatých do cechovej pokladnice, 50 denárov na vosk a pánom majstrom obed, „šachtel“ piva a chlieb, prijali ho za krajčírskoho majstra do martinského cechu.¹⁴ V roku 1765 sa v Mošovciach oženil s Annou Košovou (jej priezvisko sa niekedy uvádza i Košina alebo Chvala). Viac rokov slúžil u svojho zemepána Mojžiša Révaia, ale keď sa oženil, chcel začať samostatne hospodáriť. Na otcovom hospodárstve pre neho miesta nebolo, a preto, ako sám uviedol, chtiac-nechtiac musel prejsť na majetok iného zemepána a od svojho zemepána sa vykúpiť. Pomohol mu test, ktorý za neho zaplatil istú sumu peňazí, za ktoré a s prihliadnutím na jeho verné služby ho Mojžiš Révai prepustil a vydal mu aj prepúšťací list.¹⁵ Po sobáši začas hospodáril v Mošovciach na päťosminovej usadlosti podliehajúcej vdove po Ladislavovi Révaiovi,¹⁶ ale už okolo roku 1775 sa presťahoval na Riadok (do roku 1872 samostatná obec rozprestierajúca sa južne od martinského katolíckeho kostola). Od roku 1780 však už býval v Martine, kde získal pozemky a venoval sa hlavne roľníctvu. Narodilo sa mu päť synov a päť dcér, z ktorých dvaja synovia a jedna dcéra zkrátka zomreli. Osudy najstaršieho syna Jána (nar. 1768) nepoznáme, prostredný Samuel (nar. 1778) zostal na otcovom majetku a najmladší Jozef (nar. 1783) sa vyučil za zámočníka. Dcéry sa povydávali,

Anna za Mateja Lobodáša, Katarína za Juraja Tomčíka, Zuzana za Matúša Palovčíka a po ovdovení za Juraja Kožehubu. Najmladšia dcéra Mária sa vydala za Juraja Rolku a jej dcéra Anna sa v roku 1824 stala manželkou krajčírskoho majstra Andreja Košu¹⁷ pochádzajúceho z Jazernice, neskoršie richtára, ktorý v roku 1861 otváral Memorandové zhromaždenie. V roku 1797 kúpil Ján Galanda od Kataríny Kubovičovej, vdovy po Jánovi Hlavatom, dom. Pozostával z izby, pitvora a kuchyne a patrili k nemu dve maštale, humno a dva lazy. Predávajúca si pritom vyhradila, že môže v dome bývať až do smrti, pokiaľ by sa druhý raz nevydala.¹⁸ Nadobudnutý majetok užíval ešte desať rokov a v roku 1808 zomrel. Jeho manželka zomrela v roku 1818.

Aj Jánov prostredný syn Samuel sa viackrát spomína ako prisažný, a to v rokoch 1815 a 1832,¹⁹ richtársku hodnosť však nezískal. V roku 1810 spolu s bratom Jozefom a bratancami Jurajom a Jozefom nadobudli od svojej tetky Kataríny Števovej kopanicu Pod Hájom, ktorú zdedila z pôvodného galandovského majetku.²⁰ V roku 1803 ho martinský evanjelický farár Andrej Plachý zosobášil so Žofiou Peniaštekovou, dcérou Matúša Peniašeka a Žofie, rodenej Bugajovej. O dva roky prišiel na svet ich prvý syn Samuel, ktorý však zomrel ešte v roku 1807. Presne mesiac po jeho smrti sa narodila dcéra Anna, v roku 1810 Zuzana a o ďalšie dva roky Mária. Synovi, ktorý sa narodil v roku 1815 opäť dali meno Samuel, no ani on sa nedožil vyššieho veku. V roku 1822 však pribudol v rodine ešte jeden syn, ktorého pokrstili tým istým menom. Z dcér Zuzana zomrela v detskom veku, Anna sa vydala za martinského mešťana Andreja Nosáka a Mária za krajčírskoho majstra Jána Gendu, rodáka z Priekopy. Genda v roku 1846 podpísal osvedčenie Turčanov za slovenčinu²¹ a zapojil sa i do revolučných pohybov rokov 1848/49. V jeho dome sa konali niektoré porady národovcov, za národné presvedčenie ho uväznili v Martine a za neohrozenosť a neústupčivosť pred vládnym komisiárom Benickým i v Komárne.²² Našu pozornosť si zaslúži aj jeho manželka Mária, rodená Galandová, ktorá ho svojou odvahou a dôvtipom vyslobodila z väzenia. Ján Genda sa teda priženil do Galandov, žil v dome svojho test'a a mal prevziať jeho majetok. Háčik bol však v tom, že pán test' držal zaťa akosi nakrátko a za svojho života mu hospodárstvo neodovzdal a ani nenapísal testament. Galandovský majetok získal až po testovej smrti, keď sa v roku 1847 švagor Samuel Galanda dedičských nárokov zriekol. V tomto roku Gendu prijali medzi martinských mešťanov²³ a zvolili za richtára. Samuel Galanda st. zomrel v roku 1844 a jeho manželka v roku 1857.

Galandovci v Kremnici

Najmladší syn Jána Galandu Jozef (nar. 1783) si nezvolil krajčírské remeslo, ktoré bolo v rodine už tradičné, ale vyučil sa za zámočníka. Aj on

dosiahol v Martine významnejšie spoločenské postavenie, býval prísažným richtárom a v rokoch 1824²⁴ a 1833-1834²⁵ ho zvolili za richtára. Venoval sa aj cirkevným veciam, v roku 1831 ho zvolili za člena delegácie martinského evanjelického cirkevného zboru, ktorú vyslali do Dolného Kubína pozvať za nového učiteľa do Martina Michala Meličku.²⁶ V roku 1810 sa oženil so Zuzanou Lániovou, dcérou martinského mešťana Pavla Lániho a Márie, rodenej Hriankovej. Narodilo sa im päť synov a jedna dcéra - Jozef I. (1811), Jozef II. (1813), Ján (1817), Samuel (1820), Zuzana (1822) a Andrej (1830). Zuzana sa vydala za krajčírku Juraja Švehlu pochádzajúceho z vetvy rodu martinských Švehlovcov, ktorá používala prezývku či prímenie Hloda. Synovia, okrem prvorodeného, ktorý zakrátko zomrel, sa vyučili za remeselníkov a usadili sa v neďalekej Kremnici. Po smrti manželky, ktorá zomrela v roku 1843, odišiel do Kremnice za synmi i otec a tam v roku 1847 aj zomrel.

Najstarší syn Jozef sa vyučil za zámočníka, no neskôr remeslo zanechal/ a kúpil väčší poľnohospodársky majetok, na ktorom hospodáril. Oženil sa s Kremničankou Amáliou Rúčkovou, s ktorou v roku 1890 oslávil zlatú svadbu. Druhý syn Jozefa st. Ján sa usadil v Kremnici ako klobučnícky majster a oženil sa s Teréziou Fejovou-Rakovskou, pochádzajúcou z turčianskeho zemianskeho rodu. Obaja bratia, Jozef i Ján sa podieľali na organizovaní národného života v Kremnici, obaja boli členmi Matice slovenskej a jej kremnického jednatelstva a v roku 1865 sa zaslúžili o založenie tamajšieho čitateľského spolku.²⁷ Ján v roku 1861 prispel na Štúrov pomník²⁸ a Jozef vystúpil s vynikajúcou slovenskou rečou pri kladení základného kameňa kremnickej reálky v roku 1873.²⁹ Tretí syn Jozefa Galandu st. Samuel viedol v Kremnici stolársku dielňu. Po smrti prvej manželky Juliany, rodenej Chvojkovéj z Banskej Bystrice, sa druhý raz oženil s Annou Felcanovou, slúžkou pochádzajúcou zo Slovenského Pravna. Najmladší syn Galandovcov Andrej zomrel ako zámočnícky tovariš na tuberkulózu vo veku 21 rokov v Kremnici.

Z vnukov Jozefa Galandu (1783-1847) treba spomenúť aspoň Jozefovho syna Jozefa Júliusa (1841-?), zámočníka a neskôr obchodníka, ktorý sa v roku 1849 ako osemročný chlapec pozeral na popravu slovenského revolucionára Ďurka Langsfelda a v roku 1922 bol jedným z rečníkov pri odhalení jeho pomníka.³⁰ Kremnickí Galandovci si neskôr písali svoje priezvisko v tvare Galantha. Táto vetva rodu však v Kremnici po meči vymrela.

Kráľovský verejný notár Samuel Galanda

Samuel Galanda, najmladší syn Samuela Galandu (1778-1844) a starý otec maliara Mikuláša Galandu chodil do škôl a v septembri 1839 prišiel z Rožňavy na evanjelické lýceum do Levoče, kde vstúpil do Československej

spoločnosti a prijal štúrovské meno Samorad. V rokoch 1848/49 sa zapojil do revolučných pohybov, v januári 1849 ho po príchode Hurbana a Štúra do Martina zvolili do nového slovenského župného výboru a za túto činnosť sa neskôr musel ukrývať. Po revolúcii sa stal župným úradníkom v Turci, začiatkom päťdesiatych rokov slúžnym v Bratislavskej a Komárňanskej župe a potom sa vrátil ako župný prísažný do Martina. Neskôr pôsobil vo funkcii župného pokladníka, ale v roku 1875 ho vymenovali za prvého kráľovského verejného notára do Martina a tento úrad vykonával dlhé roky. Bol i zakladajúcim členom Matice slovenskej, martinského evanjelického slovenského gymnázia, Kníhtlačiarkeho účastinárskeho spolku i ďalších národných a spoločenských organizácií.³¹ Neskôr sa však pre svoje úradné postavenie v národných veciach prestal výraznejšie angažovať. Z členov galandovského rodu dosiahol najvyššie spoločenské postavenie a tak nečudo, že si ho členovia bližšej či vzdialenejšej rodiny radi pozývali za svedka k sobášom či za krstného otca svojim deťom.

Oženil sa s Helenou Salayovou, dcérou Pavla Salaya a Juliany, rodenej Hatalovej. Narodili sa im štyria synovia a štyri dcéry, synovia dvojčičky Pavol Mikuláš a Samuel však zomreli krátko po narodení v roku 1868 a dospelosti sa nedožila ani dcéra Margita Gabriela Juliana. Najstarší syn Karol sa stal úradníkom sirotskej stolice župného úradu v Martine. Pôsobil impozantným dojmom, ale neoženil sa a zomrel v roku 1906 ako päťdesiatročný na zápal pľúc. Mramorový pomník na jeho hrobe s latinským nápisom a reliéfom, ktorý mu dali postaviť zarmútení rodičia a súrodenci, dodnes patrí medzi najzaujímavejšie na Národnom cintoríne. Dcéra Helena sa vydala za martinského advokáta a národného pracovníka Jozefa Kohúta.³² Zomrela vo veľkej biede ako bezdetná vdova v roku 1924 vo veku 66 rokov. Martinčania ju poznali ako veľmi uzavretú dámu, ktorá do spoločnosti vyšla len pri príležitosti národných slávností a plesov. Aj dve mladšie dcéry notára Samuela Galandu sa vydali, Mária (nar. 1865) za Jána Tomčániho, zemana z neďalekých Tomčian, a Oľga (nar. 1879) za župného účtovníka Alexandra Honéciho, s ktorým sa po roku 1918 odsťahovala do Budapešti. Samuel Galanda sa dožil vysokého veku osemdesiatich piatich rokov a zomrel v roku 1907 na starobnú slabosť.³³ Jeho manželka dokonala v roku 1914. Ich hrob sme však na Národnom cintoríne v Martine márne hľadali, preto predpokladáme, že ich pochovali k synovi Karolovi, i keď ich mená nie sú na pomníku uvedené.

Mladší syn Samuela Galandu, otec Mikulášov, sa narodil v roku 1867 v Martine a pri krste dostal mená Štefan Martin August. Vyštudoval právo a stal sa najprv štátnym úradníkom a zakrátko okresným notárom v Turčianskych Tepliciach. Pôsobil tam dlhé roky a len ku koncu života sa uchýlil do Bratislavy. V roku 1895 sa oženil s Malvínou Margitou Tauberovou, dcérou železničného úradníka Jeremiáša Taubera a Jozefíny, rodenej

Mandlovej, ktorá sa narodila v roku 1871 v Lipníku nad Bečvou. Zosobášil ich Titus Brózik, evanjelický farár v Háji. Galandovci sa priatelili najmä s rodinou slúžneho Fedora Zorkóciho, ktorého si pozvali za svedka k sobášu i za krstného otca svojich detí. Ešte v roku 1895 prišiel na svet prvý syn Mikuláš Florián, neskorší maliar, v roku 1898 syn Richard Milan a potom ešte dve dcéry Karolína Margita (1902) a Štefánia (1909). Richard sa ako vojak zúčastnil v prvej svetovej vojne, jej koniec ho však zastihol v Budapešti, kde zomrel veľmi mladý a kde ho aj pochovali na Kerepešskom cintoríne. Margita vyštudovala učiteľský ústav v Prešove a začala učiť v Dolnej Štubni. Po roku sa vydala za stredoškolského učiteľa Antona Tanaia, ktorého neskôr preložili do Jászberényu. Svoj dlhý život dožila v Budapešti.³⁴ Aj mladšia dcéra Galandovcov Štefánia, vydatá Frechová, potom Kovačovičová, sa stala učiteľkou a neskôr riaditeľkou priemyselnej školy v Bratislave.

Suché ratolesti

Aspoň v krátkosti sa ešte vráťme k ostatným bratom krajčira Jána Galandu (1732-1808). Eliáš (1735-1798) prevzal rodinné hospodárstvo a venoval sa roľníctvu. Oženil sa s Annou Hajtmanskou a narodilo sa im desať detí, z ktorých sa dospelosti dožili len synovia Matej a Juraj, dcéra Anna a azda i Katarína. Aj Matej (1777-1810) mal viac detí, ktoré zväčša zomreli v detskom veku. Prežila len dcéra Zuzana a synovia Andrej a Ján, ktorí v roku 1810 stratili obidvoch rodičov. Zuzana zomrela slobodná a ďalšie osudy synov nepoznáme, i keď Andrej by mohol byť totožný s roľníkom Andrejom Galandom, ktorý zomrel v roku 1839 v Šalkovej (dnes časť Banskej Bystrice). Eliášova vetva rodu pokračovala len prostredníctvom syna Juraja, ktorý sa usadil v Slovenskej Ľupči.³⁵

Aj najmladší z bratov Jána Galandu Michal (1747-1806) sa vyučil za krajčira. V januári 1764 ho do učenia prijal starší brat Ján³⁶ a už koncom novembra nasledujúceho roku zaplatil otec 20 denárov za jeho prepustenie do cechovej pokladnice.³⁷ Za majstra ho do cechu prijali na Štedrý deň roku 1780.³⁸ Vtedy bol už ženatý s Juditou Gallovou (matričné zápisy uvádzajú jej meno niekedy Kubišová, čo mohla byť prezývka alebo prímenie, pod ktorým bola jej rodina známejšia). Narodilo sa im päť synov a štyri dcéry, z ktorých viacerí zomreli v detskom veku. Osudy ostatných zatiaľ nepoznáme.

Martinskí Galandovci

V Martine okrem rodiny kráľovského verejného notára Samuela Galandu prežilo len rozvetvené potomstvo Jánovho brata Andreja (1744-1829). Aj on si našiel manželku v Mošovciach, pravdepodobne v rodine manželky staršieho

brata Jána. So Zuzanou Košovou sa v Mošovciach zosobášil v roku 1765 v prítomnosti svedkov Jána Ferenčíka a Jána Institoris. Žil v Martine a podľa daňových súpisov hlavným zdrojom jeho príjmov bolo roľníctvo a pohostinstvo.³⁹ Popri tejto živnosti sa venoval aj krajčírskemu remeslu a v rokoch 1809-1813 sa v cechových písomnostiach uvádza ako cechmajster.⁴⁰ O jeho významnom postavení v meste svedčí aj skutočnosť, že veľa rokov býval prísazným richtárom.⁴¹ Narodilo sa mu osem detí, z ktorých tri zavčas zomreli. Vychoval dcéru Zuzanu, ktorá sa vydala za Andreja Iringa, a štyroch synov. Najstaršieho Jána (nar. 1769) poslal do škôl, Andrej (nar. 1774) bol duševne chorý „v mrákote život svůj vedúci“, Juraj (nar. 1779) zostal roľníkom a najmladší Jozef (nar. 1784) sa vyučil za remenára, ale venoval sa aj hospodárstvu, ktoré prevzal od otca.⁴²

Juraj zomrel vyše osemdesiatročný v roku 1860 a bol až trikrát ženatý. Z prvého manželstva so Zuzanou Blahovou sa mu narodili dve dcéry a traja synovia, z ktorých dvaja po niekoľkých mesiacoch zomreli. Druhá manželka Mária Gallová mu darovala ešte syna Pavla a tretie manželstvo s Annou Stachovou už zostalo bezdetné. Obe dcéry, Zuzana i Anna sa vydali za menovcov Pavlov Galovcov. Syn z prvého manželstva Andrej (1811-1898) hospodáril na rodinnom majetku. Domy i hospodárstvo tejto vetvy galandovského rodu sa nachádzali na námestí v miestach, kde neskôr vytýčili novú ulicu a postavili hotel Turiec. V rokoch 1845-1846 sa aj Andrej Galanda dostal na čelo mesta.⁴³ Oženil sa s Máriou Michalcovou z Riadku a narodili sa im štyria synovia. Najstarší Pavol zomrel jednoročný, ďalší traja sa však dožili dospelého veku. Z nich Andrej (1838-1905) sa vyučil u majstra Samuela Šimku za krajčira,⁴⁴ no remeslu sa nikdy nevenoval a dal prednosť roľníctvu. Pracoval v Urbárskom spolku a o rozvoj mesta sa zaslúžil ako dlhoročný boženík.⁴⁵ Na rodinnom hospodárstve po ňom pracoval aj syn Andrej (1880-1947), ktorý sa vyučil za pekára u Emila Šoltésa,⁴⁶ a vnuk Andrej (1919-1951). Prostredný syn Andreja Galandu (1811-1898) Ján sa vyučil za obuvníka-črievičkára, no zomrel dvadsaťsedemročný na tuberkulózu v roku 1869.⁴⁷ Najmladší syn Samuel (1849-1894) z galandovského majetku odišiel a založil si vlastné hospodárstvo na Nižemestí, ktoré neskôr viedli aj jeho potomkovia. Syn Juraja Galandu (1779-1860) z druhého manželstva Pavol sa oženil s Annou Haľamovou a jeho rodinu poznali v Martine pod menom Galanda-Haľamé.

Andrejov najmladší syn Jozef (nar. 1784) sa vyučil za remenára, no najviac času venoval práci na rodinnom hospodárstve. Aj on sa vystriedal na poste richtára, a to v roku 1831 počas veľkej epidémie moru a azda i v roku 1815.⁴⁸ Za manželku si vybral Zuzanu Michalcovú z Riadku. Narodilo sa im sedem detí, z ktorých však zostali len dvaja synovia a dve dcéry. Dcéry sa neskôr vydali, Anna za Pavla Huleja a Zuzana za Mateja Páričku z Koštian.

Zo synov si všimnime najprv mladšieho Jána (1829-1915), ktorý sa vyučil za krajčira u majstra Jána Gendu a v roku 1847 mu cechmajster Andrej Koša vydal výučný list.⁴⁹ Veľa rokov pracoval v mestskom úrade, býval zástupcom richtára a v rokoch 1890-1891 i richtárom. Po smrti prvej manželky Márie, rodenej Peniaštekovej sa oženil s Máriou Michalcovou. Z prvého manželstvá mal dcéru Máriu, ktorá sa vydala za Pavla Makovického, garbiara pochádzajúceho zo Zvolena, a dvoch synov Jozefa (1858-1884) a Jána (nar. 1862), o ktorom nemáme viac správ. Jozef pôsobil ako evanjelický učiteľ v Sučanoch a na Vrútkach, zomrel však mladý na tuberkulózu zanechajúc vdovu s jedinou dcérou, ktorá neskôr zomrela za záhadných okolností. V druhom manželstve sa Jánovi Galandovi narodili ešte štyri deti Ľudmila (1877), Anna (1880), Samuel (1881) a Zuzana (1890). Ľudmila zomrela dvadsaťročná na tuberkulózu, Anna sa nevydala, pretože bola od narodenia chorá a Zuzana zomrela v roku 1920 na španielsku chrípku niekoľko rokov po vydaní za Jozefa Koreňa. Syn Samuel žil len niekoľko dní.

Jozefov starší syn Pavol (1813-1902) sa vyučil za sedlára, no temer všetky sily venoval práci na otcovom hospodárstve, ktoré sotva stačilo na užitvenie veľkej rodiny. Priženil sa do rodiny martinských Jankovičovcov. Keď mu zomrela prvá manželka Anna, rodená Jankovičová, zostal sám s piatimi malými deťmi a musel sa starať aj o starých rodičov. To ho nútilo čím skôr opäť oženiť. Videl, že len sestra jeho nebohej manželky Katarína môže deťom nahradiť starostlivú matku, no k sobášu so švagrinou musela svetská i cirkevná vrchnosť udeliť súhlas vo forme dišpenzu. Evanjelická cirkev sa práve nachádzala v zložitom období patentálnych bojov, na čo doplatil aj Pavol Galanda. Martinský zbor sa totiž prihlásil ku Kuzmányho cirkevnému patentu a biskup opačnej unistickej strany Ľudovít Geduly odmietal Galandovi vydať dišpenz, kým sa k nemu celý zbor nevráti.⁵⁰ Napokon však dišpenz dostal a v júni 1862 bola svadba. Z prvého manželstva pochádzali deti Ján (1845-1920), Anna (1847-1848), Zuzana (1849-1919), Anna (1852-1870), Pavol (1855-1915) a Mária, vydatá Stachová (1858-1920), z druhého Jozef (1863-1924) a Samuel (1867-1868).

Posledný richtár z galandovského rodu

Najstarší syn Pavla Galandu Ján (1845-1920) sa vyučil za zámočníka a zriadil si v Martine vlastnú dielňu, ktorá si zakrátko získala dobré meno. Svoje výrobky vystavoval v roku 1879 v Székesfehérvári a aj na ďalších výstavách. Až do konca života si rád spomínal na to, že sa u neho vyučil aj významný krajanský pracovník Albert Mamatej. Okrem remesla sa venoval aj roľníctvu a neskôr i skromnému podnikaniu. Svojou rozvahou si získal dôveru Martinčanov, ktorí ho v roku 1872 zvolili za boženíka. V Mestskom úrade

potom zastával dlhé roky rôzne funkcie, v januári 1907 ho zvolili za zástupcu richtára a v období rokov 1908-1919, teda i v ťažkých časoch prvej svetovej vojny, stál ako richtár na čele mesta. V roku 1874 sa prihlásil za člena Matice slovenskej, jeho meno nájdeme medzi zakladateľmi Slovenského spevokolu, v roku 1881 ho zvolili za člena správy Kruhtlačiarskeho účastinárskeho spolku a pracoval aj v ďalších spoločenských a remeselníckych spolkoch.⁵¹ Zomrel v roku 1920 a jeho manželka Ľudmila, rodená Peniašteková, ho prežila o dve desaťročia. Mali troch synov Miloslava (nar. 1877), Jána (nar. 1879) a Pavla (nar. 1883) a dve dcéry Ľudmilu, vydatú Dullovú (nar. 1881), a Elenu (nar. 1888), ktorá sa vydala za Jozefa Országha,⁵² neskoršieho krajinského prezidenta. Z nich Pavol zomrel v detskom veku a Ján podľahol tuberkulóze ako dvadsaťjedenročný krátko potom, ako sa vyučil za zámočníka u svojho otca.⁵³ Miloslav navštevoval meštianku a vyššiu obchodnú školu v Martine a v roku 1895 ho prijali do Tatra banky, odkiaľ ho zakrátko preložili za účtovníka do Dielne na náradie. V rokoch 1899-1902 pracoval vo firme Petra Makovického v Ružomberku, odkiaľ sa vrátil späť do Tatra banky, no v roku 1908 prijal miesto účtovníka v novozaloženej Staropazovskej banke v Starej Pazove na Dolnej zemi. Po prvej svetovej vojne pracoval krátko na Ministerstve s plnou mocou pre správu Slovenska v Bratislave a potom sa vrátil s rodinou do Martina, kde sa pokúšal obnoviť otcovskú teheľňu. V roku 1922 ju však napokon predal staviteľovi Eduardovi Jančárikovi a v tomto roku nastúpil ako účtovník do Matice slovenskej. Okrem účtovnej agendy mal na starosti aj členskú evidenciu a expedíciu. Napokon pracoval v martinskom vydavateľstve Svet. Pôsobil i v Muzeálnej slovenskej spoločnosti, bol horlivým divadelníkom a viac rokov tajomníkom Ústredia slovenských ochotníckych divadiel. Zo srbochorváštiny preložil Vojnovičovu drámu Ekvínokcia, ktorú v roku 1913 uviedol Slovenský spevokol a po roku 1918 aj Slovenské národné divadlo v Bratislave.⁵⁴ Oženil sa s Máriou Lackovou z Liptovského Mikuláša pochádzajúcou z rodiny garbiarskych majstrov. Z ich troch synov najstarší Ján sa stal právnikom v Prahe, Miroslav lekárom v Kysuckom Novom Meste a Vladimír lekárom-pediatrom a univerzitným profesorom v Martine.⁵⁵

Do Ameriky

Prostredný zo synov Pavla Galandu (1813-1902) Pavol pracoval ako hospodár v martinskom pivovare. V rodine ho spomínali ako veľkého fešáka, bol dvakrát ženatý, no potomkov nezanechal, pretože jeho jediný syn Dušan Pavol zomrel v roku 1892 krátko po narodení.

Jeho najmladší brat Jozef začal študovať na martinskom slovenskom gymnáziu a po jeho zatvorení sa vyučil za mäsiara-údenára. Ako tovariš prešiel na vandrovke Maďarsko i Nemecko a neskôr skúšal šťastie v Amerike,

kde pôsobil v meste Stamfor. V roku 1901 sa vrátil do Martina a otvoril si mäsiarstvo a údenárstvo na Riadku, ktoré však neskôr vymenil za hostinskú živnosť. Počas pobytu v USA sa angažoval v krajanskom hnutí a zastával funkciu podpredsedu Slovenskej evanjelickej jednoty.⁵⁶ S prvou manželkou Annou, rodenou Bellovou z Turčianskej Štiavnicky mal dcéru Annu, vydatú Petrikovichovú (1896-1924), a syna Pavla (1898-1990). Pavol vychodil štyri triedy meštianky a vyučil sa za typografa u martinského kníhkupca, tlačiaru, národného a kultúrneho pracovníka Jozefa Gašparíka-Leštinského. Pracovať začal v Kníhtlačiarском účastinárskom spolku. V roku 1924 sa ako tajomník miestnej skupiny Spolku grafických robotníkov zúčastnil na štrajku typografův a zakrátko prešiel do Novej kníhtlačiarne založenej Dušanom Františkom Šulcom, ktorý ho neskôr v dôsledku svojho zhoršujúceho sa zdravotného stavu zapracoval aj do kancelárskej agendy. Po prevzatí Novej kníhtlačiarne Maticou slovenskou prešiel do Neografie i Pavol Galanda a začas pôsobil ako jej správca.⁵⁷ Všetok voľný čas venoval športu a spolkovej práci, pracoval v Sokole, Klube československých turistov a patril k prvým organizátorom futbalu v Martine. Za dlhoročnú prácu mu v roku 1988 udelili Tyršovu medailu.⁵⁸ Bo! otcom dlhoročného dramaturga martinského divadla Igora Galandu,⁵⁹ ktorý však lásku k divadlu dostal do vienka i od svojej matky Ľudmily, dcéry staviteľa a divadelníka Blažejha Bullu.⁶⁰

Jozef Galanda sa po ovdovení druhý raz oženil s Oľgou, rodenou Fábryovou, a rodina sa rozrástla ešte o dvoch synov a dve dcéry. Z nich Jozef (1903-1986) sa stal hostinským, Ján (1904-1960) bankovým úradníkom, fotografistom a múzejníkom,⁶¹ dcéra Oľga Zuzana (nar. 1907) sa vydala za vojaka Látala a zomrela pri pôrode dvadsaťštyriročná v Prahe, najmladšia dcéra Berta pracovala v rodinnom podniku a neskôr ako úradníčka. Jozef Galanda zomrel po dlhej chorobe v roku 1924.

Na záver

Napokon môžeme o Galandovcoch povedať, že i keď sú v Martine doložení až od konca 17. storočia, pevne zrástli s martinským prostredím a významnou mierou sa zúčastnili na budovaní a rozvoji mesta. Ako remeselníci rôznych profesií, roľníci, richtári, prísazní či boženíci sa podieľali na vytváraní dôležitého zázemia rôznych národných podujatí, ktoré z Martina vychádzali na celé Slovensko. Napokon, posledné generácie Galandovcov významnou mierou zasiahli do viacerých oblastí kultúrneho a spoločenského života.

POZNÁMKY

- ¹ A. Horáková-Gašparíková: Martin. In: Janko Jesenský v kritike a spomienkach. Bratislava 1955, s. 16.
- ² Archív Literatúry a umenia Pamätníka národnej kultúry Matice slovenskej v Martine (ďalej ALU), fond Pavla Floreka, Regestum connumerationis... An. 1557 (odpis), sign. 93 CH 10.
- ³ Štátny oblastný archív (ďalej ŠOBA) Bytča, fond Turčianska župa (ďalej TŽ), urbárske spisy, inv.č. 1424 (odpis z 26.4.1824).
- ⁴ R. Marsina - M. Kušík: Urbáre feudálnych panstiev na Slovensku. 2. zv. Bratislava 1959, s. 484.
- ⁵ ŠOBA Bytča, TŽ, daňové súpisy 1709, inv.č. 1014/1, fol. 9.-10.
- ⁶ ŠOBA Bytča, TŽ, daňové súpisy 1745, inv.č. 1025.
- ⁷ Štátny okresný archív (ďalej ŠOKA) Martin, fond Mestečko Martin (ďalej MT), mestská kniha 1531-1863 (fotokópia) (ďalej MK), s. 59, 179.
- ⁸ ŠOBA Bytča, TŽ, urbárske spisy, urbársky súpis Martina 1770, inv.č. 1460.
- ⁹ ŠOKA Martin, fond Cechy v Martine (ďalej Cechy), krajčírsky cech, Účty cechové 1731-1819, 24.12.1780 (nestránkované).
- ¹⁰ ŠOKA Martin, MT, MK, s. 188; pozri aj MT, spisy 1614-1869, fasc. III., 12.4.1791.
- ¹¹ ŠOKA Martin, MT, MK, s. 55, 58, 83, 156, 171, 179, 225; pozri aj MT, Proces proti Révaiovcovi 1763, s. 168, 220.
- ¹² ŠOKA Martin, MT, MK, s. 145.
- ¹³ ŠOKA Martin, Proces proti Révaiovcovi 1763, s. 168, 220; Proces Révaiovcov proti Martinu a Turanom 1770, s. 45.
- ¹⁴ ŠOKA Martin, Cechy, krajčírsky cech, Kniha účtovných záznamov, 1731-1822, fol. 21.
- ¹⁵ ŠOKA Martin, MT, Rozhodnutia sédrie 1776-1779, 31.12.1778 (nestránkované).
- ¹⁶ ALU, fond Jána Šikuru, Urbár mestečka Mošovce 1772, sign. 183 H 16.
- ¹⁷ Slovenský biografický slovník (ďalej SBS). 3. zv. Martin 1989, s. 199.
- ¹⁸ ŠOKA Martin, MT, MK, s. 174, 175.
- ¹⁹ Tamže, s. 251, 290.
- ²⁰ Tamže, s. 218.
- ²¹ Slovenské národné noviny, 2, 1846, č. 122, s. 490.
- ²² D. Rapant: Slovenské povstanie roku 1848-49. Zv.V.2. Bratislava 1972, s. 85.
- ²³ ŠOKA Martin, MT, Protokol meštjanskí 18! 1-1877, s. 63.
- ²⁴ ŠOKA Martin, MT, MK, s. 254, 274, 288; porovnaj aj MT, spisy 1614-1869, mestské kontrakty, 24.4.1824.
- ²⁵ ŠOBA Bytča, fond Zbierka cirkevných matrík, evanjelická a.v. matrika sobášov z Martina, zápisy 17.11.1833 a 19.5.1834.
- ²⁶ Archív Evanjelického a.v. farského úradu v Martine (ďalej AEFU), fond Evanjelického a.v. zboru v Martine, Protocollum historicum... ab Anno 1784, s. 198.
- ²⁷ Pešfudínske vedomosti, 6, 1866, č. 7, s. 4.

²⁸ Sokol, 2, 1861, č. 11, s. 88.

²⁹ Národné noviny, 4, 1.5.1873, s. 3.

³⁰ ALU, Album fotografií zo slávnosti pri hrobe a pomníku Jurka Langsfelda, slovenského dobrovoľníka z r. 1848-49 v Kremnici, fotografia č. 7, sign. SL 8/4.

³¹ Literatúra k biografii Samuela Galandu: Sto rokov slovenského gymnázia v Martine (1867-1967). Bratislava 1967, s. 28, 154; Kufčák, E.: Štátne okresné archívy v Dolnom Kubíne, Liptovskom Mikuláši a v Martine. Bratislava 1980, s. 211; D. Rapant: Slovenské povstanie 1848-49. Zv.V.2. Bratislava 1978, s. 82.

³² SBS, 3. zv. Martin 1989, s. 134.

³³ Národné noviny, 38, 22.6.1907, Príloha.

³⁴ Archív Turčianskej galérie v Martine, videozáznam rozhovoru s Margitou Tanaiovou z roku 1991.

³⁵

Pozri príspevok Jána Holécyho.

³⁶ ŠOKA Martin, Cechy, krajčírsky cech, Kniha účtovných záznamov 1731-1822, fol. 22.

³⁷ ŠOKA Martin, Cechy, krajčírsky cech, Kniha účtovných záznamov 1731-1822, fol. 24.

³⁸ ŠOKA Martin, Cechy, krajčírsky cech, Účty cechové 1731-1819, 24.12.1780 (nestránkované).

³⁹ ŠOBA Bytča, TŽ, daňové spisy, daňový súpis Martina 1786/1787, inv.č. 1045 (údaje sa opakujú i v súpisoch z nasledujúcich rokov).

⁴⁰ ŠOKA Martin, Cechy, krajčírsky cech, Kniha účtovných záznamov 1731-1822, 16.1.1809, 4.3.1810, 20.1.1811, 20.1.1812, 16.5.1813 (druhá časť knihy nie je stránkovaná).

⁴¹ ŠOKA Martin, MT, MK, s. 154, 188, 196, 220.

⁴² Tamže, s. 253-254.

⁴³ Tamže, s. 307, 320.

⁴⁴

ŠOKA Martin, Cechy, krajčírsky cech, Kniha ku poriadku a potrebe poc. cechu krajčírskeho, šľosiarskeho a kováčskeho 1823-68, 17.10.1852 (nestránkované).

⁴⁵ Národné noviny, 36, 28.12.1905, s. 2.

⁴⁶ ŠOKA Martin, fond Živnostenské spoločenstvá, Zápisnica Priemyselného spolku v Martine 1879-1897, s. 425-426, inv.č. 10.

⁴⁷ Pešťbudínske vedomosti, 9, 1869, č. 16, s.3.

⁴⁸ ŠOKA Martin, MT, MK, s. 251, 288.

⁴⁹

ŠOKA Martin, Cechy, krajčírsky cech, spisy (nespracované).

⁵⁰ AEFÚ, fond Evanjelického a.v. zboru v Martine, spisy, dišpenzy 1862 (nespracované).

⁵¹ Literatúra k biografii Jána Galandu: M. Slávik: Slovenskí národovci do 30. októbra 1918. Trenčín 1945, s. 279; I. Turzo: Maják v tme. Martin 1974, s. 27, 46, 48, 246, 329, 330; A. Novák: Päťdesiatročné účinkovanie martinského Dobrovoľného hasičského zboru. Hlásnik, 4, 1923, č. 37, s. 3; nekrológ: Národné noviny, 51, 19.6.1920, s. 2.

⁵² SBS 4. zv. Martin 1990, s. 350-351.

⁵³ Národné noviny, 31, 2.6.1900, s. 5.

⁵⁴

Literatúra k biografii Miloslava Galandu: F. Jesenský: Slovenský kompass)1911. Martin 1912, s. 52; T. Winkler: Matica slovenská v rokoch 1919-1945. Martin 1971, s. 102, L Turzo: Maják v tme. Martin 1974, s. 246, 332; L. Čavojský - V. Štefko: Slovenské ochotnícke

divadlo 1830-1980. Bratislava 1983, s. 150; M. Eliáš - V. Šarluška: Národná svetlica. Martin 1988, s. 128, 303; L. Galandová: Bibliografia článkov zo slovenských novín a časopisov 1918-1945. Martin 1979, s. 808.

⁵⁵ Pozri príspevky Jána Buchanca a Kataríny Adamicovej.

⁵⁶ Nekrológy: Národné noviny, 55, 18.9.1924, s. 4; Hlásnik, 5, 1924, č. 38, s. 3-4.

⁵⁷ Archív Biografického ústavu Pamätníka národnej kultúry Matice slovenskej v Martine, fond Pavla Galandu.

⁵⁸ Smer, 40, 7.7.1988, s. 8.

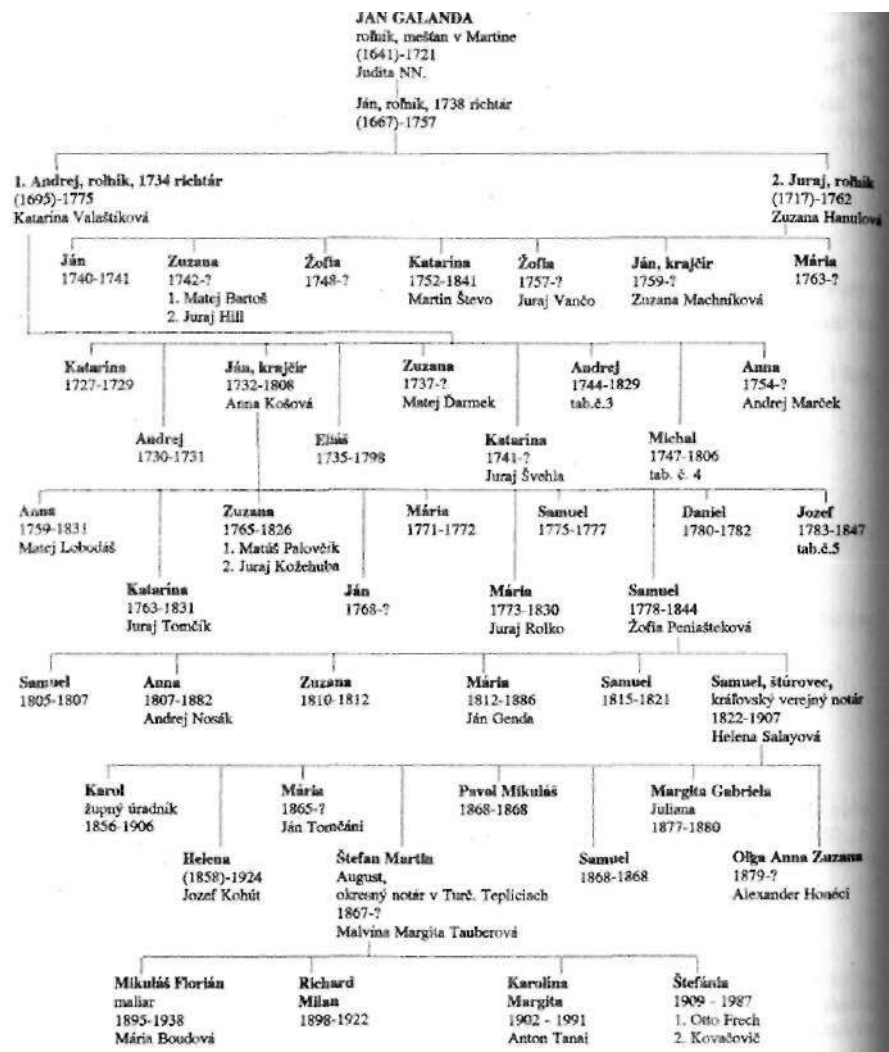
⁵⁹ Pozri príspevok Viliama Hriadeľa.

⁶⁰ SBS, i. zv. Martin 1986, s. 348.

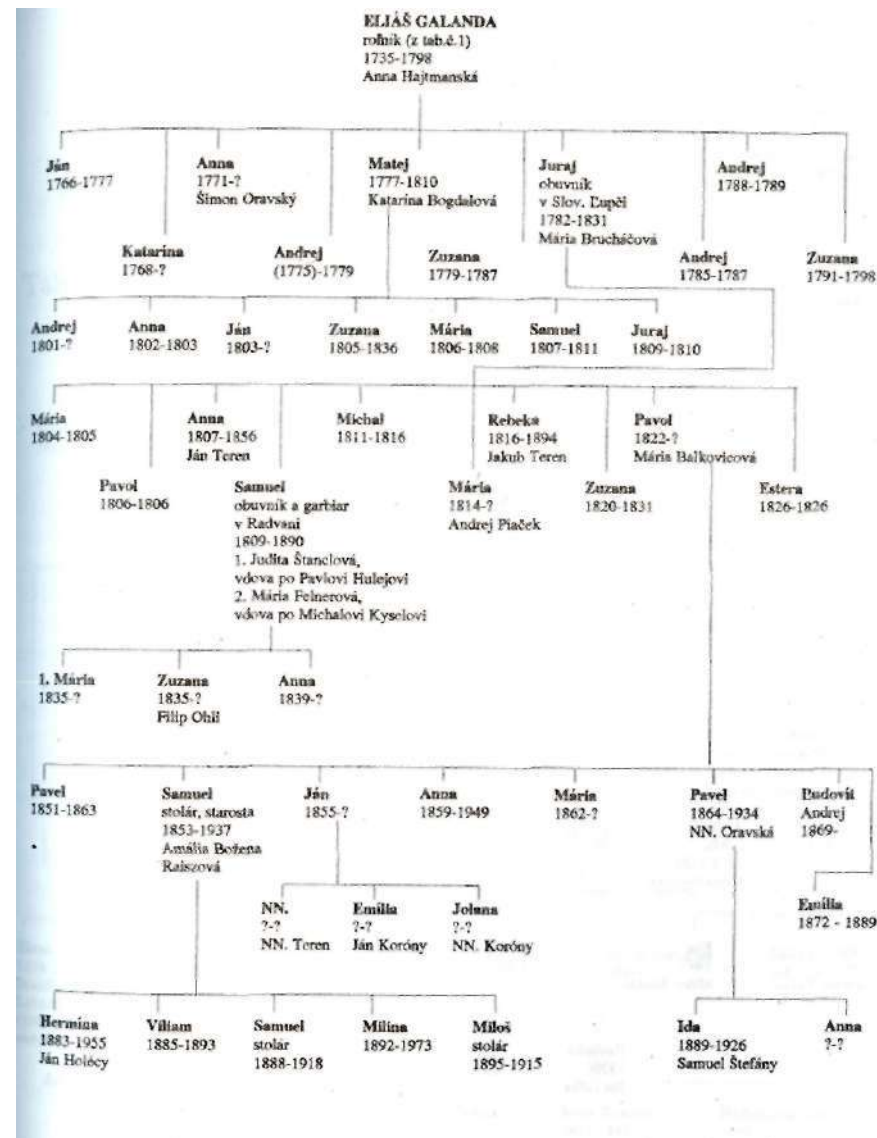
PRÍLOHY

RODOKMEŇ RODU GALANDOVCOV Z MARTINA

Tabuľka č. 1

Tabuľka č. 2

Tabuľka č. 6

